

Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου ἅπαντα τὰ εὗρισκόμενα, τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα ὑπὸ L. Petit, (ρωμαιοκαθολικοῦ) ἀρχιεπισκόπου Κορίνθου (†), Ξεν. Α. Σιδερίδου (†) καὶ Martin Jugie ἀγιοσυτιανοῦ Ἀσσομφομιστοῦ, τόμ. VIII (τελευταῖος). Paris 1936 σελ. 512 + παραρτήματα σ. 52.

Διὰ τοῦ τόμου τούτου συνεπληρώθη ἡ πολύτιμος αὕτη ἔκδοσις τῶν ἀπάντων τοῦ μεγάλου τελευταίου βυζαντινοῦ σοφοῦ καὶ πρώτου ἀνοίξαντος τὴν νέαν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ὑπὸ τὰς νέας συνθήκας τὰς δημιουργηθείσας ἀπὸ τῆς 29 Μαΐου 1453, Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου, τοῦ ὡς πρώτου οἰκουμενικοῦ πατριάρχου μετὰ τὴν Ἐλωσιν μετονομασθέντος Γενναδίου. Τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη εἰς τοὺς ἀναλαβόντας καὶ περάναντας τὸ κοπιῶδες τοῦτο ἔργον, πολύτιμον οὐ μόνον διὰ τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς προσωπικότητος τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἑλληνοῦ τοῦ ἐ' αἰῶνος καὶ πρώτου πατριάρχου ὑπὸ τὸ νέον πολιτικὸν καθεστῶς τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παροχὴν νέου ἱστορικοῦ φωτὸς εἰς πολλὰ κενὰ ἢ σκοτεινὰ σημεῖα τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Τὸ διὰ τῶν 8 ὄγκω-δεσάτων τούτων τόμων χορηγούμενον, κατὰ τὸ πλεῖστον ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, ὕλικὸν ἀναμένει τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ φιλολόγου, τοῦ φιλοσοφοῦντος ἐρευνητοῦ καὶ τοῦ θεολόγου, ὅπως ἀπὸ τῆς ἰδίας ἕκαστος ἐπιστημονικῆς εἰδικότητος ἐκμεταλλευθῆ ἀπὸ πρὸς πλουτισμὸν τῆς περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου τοῦ ἐ' αἰῶνος ἀληθείας, τῆς ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ φίλων πολλαπλῶς ἀδικηθείσης¹.

Ὁ τελευταῖος οὗτος τόμος περιέχει 1) Τὴν συνθήτη σύντομον Εἰσαγωγὴν τῆς Συντάξεως περὶ τῶν ἐν αὐτῷ δημοσιευομένων ἔργων τοῦ Σχολαρίου μετὰ κριτικῶν σημειώσεων περὶ τῶν χειρογράφων καὶ τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν (σ. III-XII). 2) Κεφαλαιώδη διαίρεσιν τῶν βιβλίων τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους (σ. 1-133). 3) Προλεγόμενα εἰς τὴν Φυσικὴν ἀκροάσιν τοῦ Ἀριστοτέλους (σ. 134 - 162). 4) Προλεγόμενα τῆς Ἑρμηνείας Θωμᾶ τοῦ Ἀκρινάτου εἰς τὸ περὶ Φυσικῆς ἀκροάσεως τοῦ Ἀριστοτέλους σ. 163-254). 5) Μετάφρασιν τοῦ De fallaciis (περὶ σοφισμάτων) τοῦ αὐτοῦ Θωμᾶ (σ. 255-282). 6) Μετάφρασιν τῆς Διαλεκτικῆς (Summulae logicae) Πέτρου τοῦ Ἰσπανοῦ (τοῦ γενομένου πάπα Ἰωάννου XXI (1276-1277) σ. 283 - 337). 7) Μετάφρασιν τοῦ περὶ «ἕξ Ἀρχῶν» (De sex principiis) τοῦ Γιλμπέρτου Πορρετάνου (σ. 338 - 350). 8) Γραμματικὴν ὑπὸ τὸν αὐτόγραφον τίτλον «Γεωργίου Κορτέση τοῦ Σχολαρίου: περὶ τῶν στοιχείων, προσφιδῶν καὶ τῶν ὀκτῶ τοῦ λόγου μερῶν ἧτοι εἰς Γραμματικὴν εἰσαγωγὴν πρώτην ἐξεδόθη Σεβαστοπούλω κυρῶ Μανουὴλ αἰτήσαντι», ἐξ αὐτογράφου τοῦ Σχολαρίου

¹ Πρώτην μικρὰν ἐν τούτῳ συμβολὴν παρέσχομεν ἡμεῖς πρὸς μικροῦ διὰ τῆς μελέτης ἡμῶν «Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ὡς ἱστορικὴ πηγὴ τῶν περὶ τὴν Ἐλωσιν χρόνων» ἐν «Ἑλληνικοῖς» τόμ. Θ' (1936) σελ. 285 - 308.

κώδικος, σφωζόμενον ἐν Raudnitz, ἐν τῇ ἰδιωτικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πρίγκηπος Μαυρικίου von Lobkowitz, ὑπάρχοντος καὶ δευτέρου ἀντιγράφου τῆς Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης ἀριθ. 291, ἐπιθεωρηθέντος καὶ διορθωθέντος ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου (σ. 351-424), περιλαμβάνει δὲ τὸ φθογγολογικὸν καὶ τυπικὸν μέρος. Δευτέρα δὲ ἀκολουθεῖ Εἰσαγωγή εἰς τὴν Γραμματικὴν ἢ «Λεξικὸν στοιχειῶδες κανονικὸν» κατ' ἄλφαβητικὴν σειρὰν τῶν λέξεων μετὰ συντόμου ἢ ἐκτεταμένης ἔρμηνείας ἀθησαυρίστων εἰς τὰ Λεξικά τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ σημασιῶν τῶν γνωστῶν λέξεων, ἄφθονα δ' ὑπάρχουν στοιχεῖα καὶ τῆς δημώδους τοῦ ιε' αἰῶνος ἀρχομένου γλώσσης. 9) Περὶ ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, Ἀριστοτέλους καὶ Πλωτίνου συμβιβαστικὸν (σ. 499-502). 10) Αὐτογράφους σημειώσεις εἰς τὸ περιθώριον τοῦ «κατὰ τῶν πλανῶν τῶν Ἑλλήνων». (Contra errores Graecorum) τοῦ Μανουὴλ Καλέκα (σ. 502-503). 11) Ὅμοιαις σημειώσεις τοῦ Σχολαρίου εἰς τὸ «Κατὰ Κέλσου» τοῦ Ὀριγένους τοῦ Βατικανοῦ κώδικος 1742 (σ. 503-504). 12) Τρεῖς ὁμοίαις σημειώσεις εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Μ. Βασιλείου τοῦ Βατικανοῦ κώδ. 433 (σ. 504-505). 13) Ἔπαινον τοῦ Ἀριστοτέλους, ὑπὸ τύπον σημειώσεως ἐν τῇ ἀντιγραφῇ ἀποσπασμάτων τῶν Μετὰ τὰ Φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῷ Βατικανῷ κώδ. 115 φ. 153^ν - 153^ζ (σ. 505-507) καὶ 14) Ἐπὶ τῷ θανάτῳ Δημητρίου τοῦ Κυδωνη, ἤδη ἐκδεδομένον ὑπὸ τοῦ Π. Ἰερ. Δοσιθέου ἐν τόμῳ Ἀγάπης σ. 7 καὶ τὸ ὅποιον ὁ L. Petit θεωρεῖ «πλέον ἢ ἀμφίβολον» ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μελετῶν τοῦ J. Mercati ἐν Studi e testi 56 τοῦ 1931 p. 442-450 (σ. 507). Εἰς ταῦτα ἔπονται πέντε Παραρτήματα: 1) Συμπληρώσεις εἰς τὰς Διορθώσεις τῶν προηγουμένων τόμων, ὑποδειχθείσας ἐκάστοτε μετὰ τὴν ἐπὶ μέρους ἔκδοσιν ἐκάστου τόμου¹ καὶ παρατηρήσεις εἰς τινὰ μέρη κακῶς διατυπωθέντα (σ. 1-6). 2) Πίναξ τῶν χρησιμοποιηθέντων χειρογράφων τῶν τε αὐτογράφων ἢ ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου ἐπιθεωρηθέντων καὶ τῶν μὴ τοιούτων (σ. 7-9). 3) Πίναξ τῶν κυριωτέρων ὀνομάτων τῶν μνημονευομένων ἐν ταῖς Εἰσαγωγαῖς τῶν διαφόρων τόμων (σ. 10-14). 4) Χρονολογία τῶν ἔργων τοῦ Σχολαρίου (σ. 15-19). καὶ 5) Συμπληρώσεις εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Σχολαρίου (σ. 20-47).

Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο παράρτημα νομιζόμεν ἀναγκαῖον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα παρατηρήσεις τινάς, ἐπικαίρους διὰ τὸν σκοπὸν, τὸν ὅποιον ἐπιδιώκουν αἱ «Συμπληρώσεις» τῆς Συντάξεως «εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ

¹ Ἐπειδὴ δ' ἀναφέρει ὀνομαστὶ κυρίως ἡμᾶς, ὑποδείξαντας πολλὰ, οὐχὶ τυπογραφικὰ ἀλλ' ἀγανώσεως τῶν χειρογράφων, σφάλματα εἰς τοὺς 3 καὶ 4 τόμους, λέγει δὲ ὅτι περὶ τὰ 30 σφάλματα δὲν ἐδέχθη, διότι ἐκώλυεν αὐτὸν «ἡ αὐθεντία τοῦ χειρογράφου», ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν εἶναι σοβαρὸν, διότι καὶ κατὰ τὴν συγγραφὴν καὶ κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν οὐδεὶς συγγραφεὺς εἶναι ἀπηλλαγμένους ἀκουσίων ἀβλεπτημάτων· εἰς τὴν γλώσσαν μάλιστα καὶ τὸ ὕφος τοῦ Σχολαρίου ἦτο τοῦτο ἀναπόφευκτον. Πρὸ τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου ἡμεῖς ἐπαύσαμεν πλέον ὑποδεικνύοντες τοιαῦτα σφάλματα, ὧν βρῆθουσιν οἱ τελευταῖοι τόμοι.

Σχολαρίου» και ὅστις εἶναι «ἡ προσπάθεια νὰ διαφωτίσῃ τὸ μυστήριον τῶν ἄλληλαλλήλων καὶ ἀντιφατικῶν στάσεων αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς ἐνώσεως μετὰ τῶν Λατίνων πρὸ τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου καὶ μετ' αὐτὴν καὶ νὰ διευκρινήσῃ τὸ ζήτημα τῶν τριῶν αὐτοῦ ἀνόδων εἰς τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα». Οὕτω 1) οἱ γονεῖς τοῦ Σχολαρίου δὲν «ἀπέθανον ἐνωρὶς» ὡς συμπεραίνει ὁ π. Jugie (p. 20) παραπέμπων εἰς τόμ. Α' 284, ἀλλ' ἐπέζησαν μέχρι που τῶν παραμονῶν τῆς Ἀλώσεως (Δ' 464). — 2) Οὐδέποτε ὁ Σχολάριος ἐκ πεποιθήσεως μετέστη εἰς τὸν Λατινισμόν καὶ δὴ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἔργων «τῆς λατινικῆς πολεμικῆς κατὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Φωτίου περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (p. 21) οὐδ' ἐπέδειξεν «ἐνωτικὸν ζήλον». Ἐνέκαθεν κεκηρυγμένος κατὰ τῆς δογματικῆς ἐνώσεως ὡς ἀδυνάτου καὶ ὑπὲρ τῆς «οἰκονομικῆς» (Συρόπουλ. 3,6,50 πρβλ. καὶ Δ' p. 415), ἐν Φλωρεντία ἠκολούθησε τὸν Βασιλέα καὶ τοὺς περὶ τὸν Βησσαρίωνα, ταύτην κυρίως τὴν ἔνωσιν ἐπιδιώξαντας, διὰ τὸ συμφέρον τῆς κινδυνευούσης Κ/πόλεως. Ἀποδείξεις τούτου τὸ ὑπ' αὐτοῦ προταθὲν σχέδιον περὶ Filioque, ἀσυζητητὲ ἀπορριφθὲν ὑπὸ τῶν Λατίνων, καὶ ἡ μετὰ τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου πρὸ τῆς ἐπισήμου ἀνακηρύξεως τῆς ἐνώσεως ἀναχώρησις του εἰς Βενετίαν, ἣτις πάντως δὲν ὄφειλετο εἰς τὴν φιλίαν πρὸς τὸν Δημήτριον, ὡς νομίζει ὁ κ. Jugie (p. 25 note 3), ἀλλ' εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἐνώσεως ἐκείνης ὡς «συμφορᾶς» (B' p. 259). Διὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἀληθὲς τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Jugie ὅτι ἐν τῇ πρὸ τῆς Συνόδου συγκληθεῖσῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῷ 1436 συνδιασκέψει ὁ Σχολάριος ἐν τῷ παρεσκευασμένῳ ἐκ τῶν προτέρων λόγῳ του «ἐκηρύχθη ὁπαδὸς ὀριστικῆς ἐξετάσεως τῶν δογματικῶν διαφορῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συγγραμμάτων τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας» (p. 25). Πᾶν τοῦναντίον, ὁ Συρόπουλος, ἐξ οὗ ἀντλεῖ τὴν εἰδησιν ταύτην ὁ κ. J., γράφει ὅτι ὁ Σχολάριος ὑποδείξας τὴν ἀνάγκην νὰ ὀρισθῇ ὁ σκοπὸς καὶ τὰ αἷτια τῆς προκειμένης ἐν τῇ Δύσει συνόδου, εἶπεν ὅτι, ἐὰν μὲν ἡ σύνοδος ἀποβλέπη εἰς δογματικὴν καὶ οὐσιώδη ἔνωσιν, αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ κατόπιν ἀμερολήπτου καὶ ἀβιάστου ἐξετάσεως τῶν ἀμφισβητουμένων διαφορῶν ὑφ' ὀδηγοῖς μόνοις τοῖς πατράσι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μόνον ἐπὶ τοιοῦτῳ σκοπῷ καὶ ὑπὸ τοιοῦτον ὄρον συμφέρει εἰς πάντας τοὺς Ἀνατολικοὺς ν' ἀπέλθουν εἰς Ἰταλίαν [(ὁμοίαν συμβουλήν πρὸ εἰκοσαετίας ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ β' († 1425) ἐν Πελοποννήσῳ ὁ πολὺς Πλήθων (Συρόπουλ. 6,10, 155)]. Ἐὰν ὅμως χάριν πολιτικοῦ σκοποῦ πρόκηται νὰ συνομολογηθῇ «οἰκονομικῇ ἔνωσις», ἀρκεῖ ἡ ἀποστολὴ εὐαριθμῶν ἀνδρῶν, 3 ἢ 4, ἄνευ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν πολλῶν ἄλλων. Ὁ Σχολάριος δ' αὐτὸς ἐτάχθη πρῶτος ὑπὲρ τοῦ δευτέρου τούτου τῆς ἐνώσεως τρόπου ἐπειῶν «καὶ τοῦτο ἔσται ἴσως καὶ τῇ πατρίδι λυσιτελέστερον» (Συρόπουλ. 3,6,50). 3) Ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι καθολικοὶ κατηγοροῦντες τὴν ἑλληνικὴν Ἱεραρχίαν ὡς ἀνταχθεῖσαν πάντοτε πρὸς τὴν ἔνωσιν ἐξ ἐθνικῶν κυρίως λόγων, ὁ κ. Jugie τὸ

«πάτριον φρόνημα» τοῦ Μάρκου Εὐγενικοῦ (Patrologia Orientalis t. XVII p. 460) καὶ τὸ «πάτριον δόγμα» τοῦ Σχολαρίου (Γ' p. 146) ἀποδίδει διὰ τοῦ «τὰ ἔθνικα δόγματα» (les dogmes nationaux p. 26), ἐνῶ εἶναι τὰ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας δόγματα. Σημειωτέον δ' ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς περὶ τὸν Βησσαρίωνα, ὁ Μᾶρκος οὐδέποτε ἐπεκαλέσθη κατὰ τὰς ἐνωτικὰς συνεννοήσεις ἔθνικιστικά ἐπιχειρήματα, θεωρήσας τοῦτο ἀσέβειαν. — 4) Ἐποδοθείσης εἰς αὐτὸν τῆς Μονῆς τοῦ Χαρσιανίτου ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τῷ ἐπιτεράτῃ ν' ἀναζητήση καὶ παραλάβῃ τοὺς αἰχμαλώτους μοναχοὺς ἄνευ λύτρων «ἄνευ χρημάτων» (Δ' p. 222) οὐχὶ δὲ ὡς κ. Jugie λέγει à prix d'argent (p. 29). — 5) Δεχόμενος ὁ κ. Jugie ὡς ἀναμφισβήτητον τὴν πρὸ τῆς Συνόδου καὶ ἐπ' αὐτῆς παραδοχὴν ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου τοῦ Filioque στηρίζεται, λέγει α') ἐπὶ «αὐτογράφων σημειώσεων αὐτοῦ» εἰς χειρόγραφον τοῦ Μανουὴλ Καλέκα «Contra errores Graecorum», αἵτινες ὅμως οὐδόλως ἀποδεικνύουν τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ κ. J. β') ἐπὶ τῆς μακρᾶς σημειώσεως τοῦ Σχολαρίου περὶ τῆς συντάξεως τῆς «διὰ» μετὰ γενικῆς ἐν τῇ α' εἰσαγωγῇ εἰς τὴν Γραμματικὴν, ἣν ἔγραψε νεώτατος, 25 ἐτῶν, ὅτε κατὰ τὸν κ. Jugie εἶχε πλέον προσχωρήσει εἰς τὰς λατινικὰς ἀπόψεις περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγ. Πνεύματος. Ἄλλ' ἤδη εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι μετὰ ἕξ ἔτη, τῷ 1436 ἐθεώρει ἀδύνατον τὴν δογματικὴν ἔνωσιν καὶ συνήθροϊζε μετὰ τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ ὑλικόν, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Καβάσιλα κατὰ τοῦ Filioque. γ') ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν πάπαν Εὐγένιον Δ' ἐπιστολῆς τοῦ Σχολαρίου, χρησιμοποίησαντος τὰς συνήθεις κολακευτικὰς ἐκφράσεις ἕξ ἀφορμῆς τῆς εἰς τὴν εὐγένειαν τοῦ πάπα συστάσεως Ἰταλοῦ τινος φίλου, ὅπου ὅμως οὐδὲν ἀποδεικνύει τὸν τοσοῦτο πρῶτον λατινισμὸν τοῦ Σχολαρίου (1435 ἢ 1436). δ') ἐπὶ τῆς ἀνασκευῆς τοῦ ἐν Φλωρεντία δογματικοῦ λόγου τοῦ Βησσαρίωνος, οἱ ἀποσπάσματα ἐδημοσιεύθησαν (Γ' p. 115-116), καὶ ἐνθα ὁ Σχολάριος ὁμολογεῖ ὅτι ὑπερήσπισέ ποτε τὸ Filioque. ε') ἐπὶ τοῦ β' διαλόγου περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγ. Πνεύματος, ἐνθα ὁμολογεῖ ὅτι συνεβούλευσέ ποτε τὴν μετὰ τῶν Λατίνων ἔνωσιν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ στηριχθῆ αὕτη ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ὅτι δὲ καὶ ἂν ποτε διετέθη εὐμενῶς πρὸς τοὺς Λατίνους, πρὸ πολλοῦ ἀπέρριψε τὰ αἰσθήματα ἐκεῖνα καὶ «ἐπὶ τὰρχαῖον καὶ πάτριον ἐπανελήλυθέ τε καὶ ἔχεται ἀπρὶξ τοῦ δόματος» (Γ' p. 23). Ἐν τούτοις ἢ ἐν Φλωρεντία προσχωρήσεις τοῦ Σχολαρίου πρὸς τοὺς ἐνωτικὸς ὡς καὶ τῶν ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἐξεβιάσθη ὑπὸ τῆς θελήσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ἐπανεέλθουν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ ἴδια τοῦτο εἶναι ἤδη ἀναμφισβητήτως ἀποδεδειγμένον ἐκ τῶν τελευταίων περὶ τῆς ἐν Φλωρεντία συνόδου ἱστορικῶν μελετῶν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο σημειοῦμεν ὅτι τὸ τοῦ Μ. Εὐγενικοῦ: «τοῦτο μὲν τῶν ἀρχόντων οὕτω δεόν εἶναι κρινόντων» (Patrol. Orient. t. XVII p. 446) ὁ κ. Jugie κακῶς ἐξηγεῖ, ὑπὸ τοὺς ἄρχοντας ἐνοῶν τοὺς ἀνωτέρους πολιτικοὺς ὑπαλλήλους (les magistrats impériaux p. 40), ἐνῶ ἀπλούστατα πρόκειται περὶ τοῦ βασιλέως, ἀπαγορεύσαντος πᾶσαν πλέον

ἀπάντησιν τοῦ Μάρκου πρὸς τοὺς Λατίνους (Μιτυλήνης Δωροθέου Πρακτικά σ. 385. Πλήθωνος: περὶ Νόμων τὰ σφζόμενα παρ' Alexandre Paris 1858 p. 311-312), συγγέει δὲ τοὺς «ἄρχοντας» τοῦ Εὐγενικοῦ πρὸς τοὺς «ἄρχοντας μέχρι καὶ τῶν ρουχαρίων καὶ τῶν ἱατρῶν καὶ κρητικοῦ κουβουκλισίου» τοῦ Συροπούλου (9,10,264), οἵτινες εἶναι οἱ magistrats impériaux, ὧν ἡ γνώμη ἐζητήθη εἰς ὄλως ἄλλην ἰδιωτικὴν τῶν ἐλλήνων συνάθροισιν καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ συνεδριάσει μετὰ τῶν Λατίνων, εἰς ἣν ἀποβλέπει εἰπὼν τάνωτέρω ὁ Μάρκος καὶ ἔπειτα ὁ Πλήθων.

Ἐπὶ τῇ βάσει πάντων τούτων ὁ κ. Jugie διαφωνῶν πρὸς τὸν E. Renaudot τοῦ ἰσ' αἰῶνος καὶ πρὸς τὸν συνεργάτην αὐτοῦ L. Petit παραδεχθέντα τὸ ὑποβολιμαῖον τῶν δῆθεν λόγων τοῦ Σχολαρίου ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἐν Φλωρεντία, δέχεται αὐτοὺς γνησίους. Ἀπορίας δ' ὅμως ἄξιον εἶναι πῶς διέφυγον τὸν κ. Jugie αἱ βοᾶσαι μεταξὺ τῶν δύο πρώτων λόγων ἀντιφάσεις, ἢ ἐν τῷ α' ὑποστηρίξεις τῆς «οἰκονομικῆς» ἐνώσεως, ἐνῶ ἐν τῷ β' τῆς «δογματικῆς», ἢ ἐν τῷ πρώτῳ διακήρυξις ὅτι δὲν ὑπάρχει μεγάλης στρατιωτικῆς βοήθειας ἀνάγκη πρὸς σωτηρίαν τῆς Κ/πόλεως, ἀρκούσης καὶ μόνης τῆς φήμης περὶ ἐνώσεως, ἐνῶ ἐν τῷ β' λέγει ὄλως τοῦναντίον ὅτι «πρὸς τοὺς κατὰ τῆς ἀπιστίας πολέμους καὶ ὀπλων δεῖ καὶ χρημάτων καὶ δυνάμεως πεζῆς τε καὶ ναυτικῆς καὶ στρατηγῶν καὶ καιρῶν καὶ χρόνου τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἔξαρκούντος». Ἐνῶ ἐν Κ/πόλει ὁ Σχολάριος, ὡς εἶδομεν, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς «οἰκονομικῆς» ἐνώσεως, ἐν τῷ β' λόγῳ κατηγορεῖ τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐπιδιώκοντας τοιαύτην ἔνωσιν, ἣν ὅμως καὶ αὐτὸς ἐν τῷ α' λόγῳ συνέστησε. Ἐνῶ ἐν τῷ α' λόγῳ ἡ σύνοδος φαίνεται εὐρισκομένη περὶ τὸ τέλος τῶν ἐργασιῶν τῆς, τῶν λατίνων ἀποδειξάντων δῆθεν περιφανῶς τὸ ἀληθές τῆς δόξης των, ἐν τῷ β' ἢ περὶ τοῦ δόγματος συζητήσις παρίσταται ὡς μέλλουσα καὶ μῆπω ἀρξαμένη. Ἄν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν τὸ ὑβριστικὸν ὕφος τοῦ νεαροῦ Σχολαρίου πρὸς τοὺς Ἕλληνας συνέδρους, οὓς κατηγορεῖ ἐπὶ τελείᾳ ἀμαθείᾳ καὶ ἀγραμματοσύνῃ ἀπέναντι τῶν σοφωτάτων Λατίνων (ἦσαν δ' οἱ σύεδροι οὗτοι ὁ Εὐγενικός, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰσίδωρος, ὁ Βαλσαμῶν κτλ.) καὶ ἐπὶ πεισμόνῳ ἀναβολῇ καὶ βραδύτητι περὶ τὸ ἔργον τῆς Συνόδου καὶ ἐπὶ ἀφιλοπατρία, ἐνῶ τῆς βραδύτητος ἔνοχος ἦτο ὁ βασιλεὺς ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ πάπα, ὅπως διὰ τῶν στερήσεων κάμψουν τὴν θέλησιν τῶν Ἑλλήνων ἱεραρχῶν, οἵτινες μάτην ἰκέτευσον τὸν Παλαιολόγον νὰ ἐπισπεύσῃ τὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου, ἐπὶ δὲ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ κινδύνου τῆς Κ/πόλεως, οἱ μὲν τινες αὐτῶν ἐδραπέτευσαν, πάντες δ' ἐκ τοῦ ὑστερήματός των συνέλεξαν ἔρανον ὑπὲρ τῆς πόλεως, θὰ πεισθῶμεν ὅτι συγγραφεὺς τῶν λόγων τούτων εἶναι Ἕλληνα δραπετίδης τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ἔτι οὐδὲν κοινὸν ἔχων πρὸς τὸν Σχολάριον.

καθ. ΑΔ. Ν. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ